

A magyar bankrendszer CAMELS típusú elemzése

© Szemán Judit

Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar

pzzszeman@uni-miskolc.hu

Az európai bankrendszer stabilitása, sérülékenysége a 2008-as válság kirobbanása óta a szakemberek figyelmének középpontjába került. A szabályrendszer változtatása a stabilitás növekedését irányozza elő. A legnagyobb európai bankokat rendszeresen egységes eljárással vizsgálja meg a felügyelet és szükség esetén pótlólagos tőkebevonást ír elő számukra.

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy a magyar bankrendszer stabilitását, stabilitásának változását vizsgáljam meg a CAMELS módszer segítségével. A módszer az USA-ban került kifejlesztésre, de a világon számos bankfelügyelet alkalmazza a bankok minősítésére. A mozaikszó a hat vizsgálati szempont kezdőbetűiből adódik, amelyek a következők: Capital Adequacy (tőkemegfelelés), Asset Quality (az eszközök minősége), Management Efficiency (a menedzsment színvonala), Earnings (jövedelmezőség), Liquidity (likviditás) és Sensitivity to Market Risk (a piaci kockázatokra való érzékenység).

Az értékelési eljárás alapját különböző mutatószámok képezik, amelyek értékei alapján látható az adott bank teljesítménye, a teljesítmény változása. Az adatok a bankok mérlegbeszámolóiból származnak.

Az adatokat 2007-re (utolsó „békeév” a válság előtt) valamint a 2011- 2013 közötti időszakra vizsgálom. Arra keresem a választ, hogy a válság időszaka alatt a magyar bankrendszerben milyen változások történtek a fenti szempontok alapján. Különös hangsúlyt kap a tőkemegfelelési mutató, mivel ennek kiemelt jelentősége van az ország makroprudenciális értékelésében.

Sajnos, a rendelkezésre álló pénzügyi beszámoló adatok nem teszik lehetővé, hogy az egyes kockázatokat a legteljesebb mélységig megvizsgáljuk, ezért az eredmények csak korlátozottan alkalmasabb mélyebb összefüggések levonására. A célom egy általános kockázati körkép bemutatása, ami elsősorban a fő folyamatokra koncentrálni és a fenti időszakban bekövetkezett változások bemutatására törekszik. A dolgozatom elsősorban azon elemzők számára lehet hasznos, akik a magyar gazdaság válságra adott válaszaival és azok sikerességével foglalkoznak, hiszen a bankrendszer működése, a pénzügyi szolgáltatások színvonala és rendelkezésre állása az egyik legalapvetőbb versenytényező.

A bankrendszer biztonságos működése

A bank sajátos vállalkozás, mivel elsősorban mások pénzével gazdálkodik. Ezért a bankok működésének egyik legfontosabb feltétele az ügyfelek bizalma, azaz az a hit, hogy a bank képes szerződéses kötelezettségeit teljesítve lejárakor, illetve felszólításra a betétesek pénzét kiszolgáltatni. A hitelintézet a prudens működésre vonatkozó előírások betartásával úgy köteles a rábízott idegen és saját forrásokkal

gazdálkodni, hogy folyamatosan fenntartsa azonnali fizetőképességét (likviditását) és mindenkor fizetőképességét (szolvenciáját) (Almássy et al., 2006). A bankoknak tehát mindig fizetőképesnek kell lennie, különben elveszíti ügyfeleinek azt a bizalmát, ami eddig képessé tette a pénzközvetítés lebonyolítására és a bank esetleg csődbe jut. A bank fizetőképességének védelmét több tényező is óvja. A különböző elemzési módszerek, eljárások is azt a célt szolgálják, hogy a bankok iránt érdeklődő „személyek” betekintést nyerjenek a banki működés eredményességébe.

A CAMELS elemzés

A CAMELS bankértékelési eljárást az amerikai bankfelügyelet fejlesztette ki és alkalmazza napjainkban is az egyes bankok minősítésére. Ez egy összetett minősítési eljárás a pénzügyi helyzetét és működését jellemző hat tényező alapján készíti el a felügyelet. A tényezők értékelése figyelembe veszi:

- a pénzügyi méretét
- gazdálkodási tapasztalatát
- tevékenységének természetét, komplexitását és
- kockázati profilját.

Ezt az értékelési eljárást a világ számos más bankfelügyelete is átvette és alkalmazza. Az értékelés az adott bank pénzügyi beszámolójának hányados elemzését jelenti. Az Amerikai Egyesült Államokban öt felügyeleti hatóság ellenőrzi a bankok működését, amelyek közül az alábbiak alkalmazzák a CAMELS elemzési eljárást: Federal Reserve, Office of the Comptroller of the Currency, National Credit Union Administration, Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). A bankok értékelésének eredményei nem kerülnek nyilvánosságra, csak a bankok felsővezetői értesülnek a vizsgálat eredményeiről, hogy egy esetleges leminősítés ne keltsen pánikot a bankok ügyfelei között.

A *módszertan kidolgozása* egy széles körben végzett empirikus vizsgálaton alapszik. Ennek során azt vizsgálták, hogy a csődbe ment, illetve pénzügyi nehézségekkel küszködő bankoknak milyen mennyiségileg is megragadható tényezői voltak. E vizsgálatok azt mutatták, hogy a bankok pénzügyi nehézségeiben a tőkehelyzet (alultőkésítettség), az eszközök (jellemzően hitelek, esetleg befektetések) minősége, a bankmenedzsment jellege, a jövedelmezőség és a likviditás elégtelensége játszotta a legfontosabb szerepet. A menedzsment minőségét kivéve a többi faktor a bankok adatszolgáltatásából előállítható pénzügyi mutatókkal jellemezhető (Lopez, 1999). A következő lépés az volt, hogy a tényezőket jellemző konkrét pénzügyi mutatók értékeit vizsgálták a csődbement, a pénzügyi nehézségekkel küzdő és a zavarmentesen működő bankok esetében. Ez alapján lehetségessé vált, hogy a pénzügyi mutatók értékeinek különböző értékkészletéhez pontszámokat rendelhessenek. A tényezők maguk is kaptak több ismérv alapján pontszámokat, amelyeket összeadva kapható meg az értékelés eredményeként keletkező pontszám. E módszer lehetővé teszi, hogy különböző irányba mutató tényezők együttes hatását értékelhessük. A modellnek a bankszektortól eltérő alkalmazhatóságát támasztja alá, hogy a hitelintézeti szektor gyakorlatában a CAMELS alapú minősítést felügyeleti ellenőrzésre, preventív, helyszínen kívüli hatósági jellegű ellenőrzési feladatok megoldására és korai veszélyhelyzet előre jelzésére is alkalmazzák. A modell alkalmazói között piaci alapon működő minősítő társaságok (rating company) mellett megtalálhatóak az egyes hitelintézetek is, akik

saját bankközi hitelezési limitjük meghatározására használják fel a CAMELS módszert. Ezt napjainkban mintegy felülírja a bázeli szabályozás. A tőkekövetelmény számítási módszer második pillérében teremődnek meg a felügyeleti felülvizsgálat keretei, mely mintegy magába integrálja a CAMELS módszert is. Külső elemzők számára azonban még mindig a CAMELS adja meg az elemzések módszertani kereteit (Gál, 2010).

A bankértékelés szempontjai a következők:

- **Capital adequacy** – Tőkemegfelelés
- **Assets** – Eszközminőség
- **Management Capability** – Menedzsment minősége
- **Earnings** – Jövedelmezőség
- **Liquidity** – Likviditás
- **Sensitivity to market risk** – Piaci kockázatra való érzékenység

A bankok minősítése egy ötfokozatú skálán történik a fenti szempontok szerint, ahol az egyes a legjobb, az ötös a legrosszabb minősítést jelenti. 1. A legmagasabb teljesítmény és a legjobb kockázatkezelési gyakorlatot jelöli. 5. A leggyengébb teljesítmény és a nem megfelelő kockázatkezelési gyakorlatra utal. Az 1. és a 2. osztályzat nem igényel bankfelügyeleti beavatkozást. A következőkben sorra veszem a hat szempontot, és megvizsgálom azok tartalmát és értékelési lehetőségeit.

Tőkemegfelelés

A bankok tőkéjének elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy alapfeladataik ellátása kedvezőtlen makrogazdasági körülmények között is biztosított legyen. A bankrendszer megfelelő tőkeellátottsága tehát egyrészt azért fontos, hogy képes legyen ellenállni a sokkoknak, valamint válságok kitörésekor a betéteseket és a hitelezőket ne érje veszteség. Másrészt azért is fontos, mert a bank tőkéje biztosítja hitelezési képességét. A tőkemegfelelés megítélése függ a portfólió milyenségétől is, hiszen a rossz hitelek magas aránya növeli a tőke jövőbeli elvesztésének lehetőségét is. Fontos, hogy a bank képes legyen a betétesek bizalmának folyamatos fenntartására és megakadályozza a bank csődjét. Ez a szempont visszatükrözi a bankok teljes pénzügyi helyzetét valamint tükrözi a vezetés azon képességét is, hogy szükség esetén képes-e pótlólagos tőkebevonásra. A bank tőkemegfelelésének értékelésénél a következő szempontokat szükséges megvizsgálni a hitelintézeteknél:

- a tőke szintje és minősége, a pénzügyi helyzet;
- a menedzsment képessége, hogy kezelje a pótlólagos tőke iránti növekvő igényt;
- a problémás eszközök természete, trendje, volumene;
- a hitelezési veszteségekre és egyéb minősítésekre képzett tartalékok figyelembevétele;
- a mérleg összetétele;
- a mérlegen kívüli tételek kockázata;
- növekedési kilátások, tervek, múltbeli tapasztalatok;
- a tőkepiachoz, egyéb tőkeforrásokhoz való hozzáférés (anyavállalat által nyújtott támogatás).

Eszközminőség

Az eszközök minősége egy fontos paraméter a bank erejének mérésére. Ezen belül a fő szempont, hogy az összes eszközön belül mennyi a nem-teljesítő eszközök (hitelek) aránya. Az eszközminőség értékelését a következő szempontok szerint végzi a módszer a hitelintézeteknél:

- ❖ aláírási jogok szabályozása, hiteladminisztráció, kockázatok azonosítása;
- ❖ a problémás, minősített, átütemezett és befagyasztott eszközök;
- ❖ a hitelezési veszteségek leírása, képzett tartalékok;
- ❖ a hitelezési és a beruházási portfólió minősége, diverzifikáltsága;
- ❖ értékpapírokkal kapcsolatos aláírói tevékenység, a partnerekkel szembeni kiszolgáltatottság a forgalmazási tevékenység során;
- ❖ az eszközkoncentráció mértéke;
- ❖ a menedzsment képes-e az eszközök megfelelő nyilvántartására;
- ❖ belső ellenőrzési és vezetői információs rendszer;
- ❖ a hitelezésnél alkalmazott kivételek volumene, természete.

Menedzsment

A banki irányítás hatékonyságának felmérése fontos szempontja a CAMELS módszernek. Ez a pont szubjektív szempontokat is bevon a mérésbe, hogy kiderüljön a vezetés eredményessége és hatékonysága. A menedzsment értékelése a következő szempontok szerint történik:

- ⇒ az igazgatóság és a menedzsment áttekintő képessége, a fellépő kockázatokat tervezésére és kezelésére;
- ⇒ megfelelőek-e a belső szabályok;
- ⇒ a vezetői információs- és kockázati monitoring rendszer hatékonysága;
- ⇒ auditálás és a belső ellenőrzés;
- ⇒ a felügyeleti szervek és a könyvvizsgálók ajánlásainak megfogadása;
- ⇒ a menedzsment mélysége, sikeressége;
- ⇒ a juttatások méltányossága;
- ⇒ a közösség banki szolgáltatások iránti igényének kielégítése;
- ⇒ az intézmény összteljesítménye, kockázati profilja.

Jövedelmezőség

A minőségi eredmény határozza meg a bank számára, hogy hosszú távon jövedelmezően tudjon működni. A bankszektorban képződő, megfelelő nagyságú nyereség eléréséhez egymással versenyző, hatékony bankrendszerre van szükség. Hosszú távon nem kedvező sem a túl magas, sem a túl alacsony nyereség. Ha nem képződik nyereség vagy annak szintje alacsony, akkor a bankok nem tudnak ebből tőkét képezni a sokkellenálló képességük megtartására, növelésére. A magas jövedelmezőség származhat abból, hogy bizonyos (rész)piacokon erőfölénnyel rendelkeznek, vagy túlzott kockázatot vállalnak (rövidtávon). A bank eredményességének értékelése a következő szempontok alapján történik:

- ✓ az eredmény szintje, trendje, stabilitása;
- ✓ a tartalékolt eredmény hozzájárulása a megfelelő tőkeellátottsághoz;
- ✓ az eredmény forrása és minősége;

- ✓ a költségek szintje a tevékenységhez viszonyítva;
- ✓ megfelelő-e a költségvetési rendszer, az előrejelzési eljárások és a vezetői információs rendszer általában;
- ✓ a jutalékok megfelelően kompenzálják-e a hitelezési veszteségek és egyéb eszközértékelés miatti leírásokat;
- ✓ az eredmény mennyire függ a piaci kockázattól (kamatláb-, valuta-, árfolyamváltozások kockázata).

Likviditás

A bankok likviditásának elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy tevékenységüket folytatni tudják kedvezőtlen makrogazdasági helyzetben is. Egy bank akkor tekinthető likvidnek, ha képes visszafizetni a nála elhelyezett betéteket, annak kamatait, valamint hitelt tud nyújtani a hitelképes ügyfeleinek. Amennyiben a piac több, jelentős szereplőjét is érinti a likviditási probléma, rendszerszintű likviditási kockázatról akkor beszélhetünk. Ebben az esetben a bankrendszer szintjén jelentős likviditáshiány jelentkezik, és a pénzügyi intézmények nem képesek zavartalanul a feladatuk ellátására.

A likviditás kockázata felvállalhatatlan bármely bank számára. A likviditási kockázat fedezésére minden banknak kell, hogy legyen megfelelő tartaléka. Ugyanakkor szükséges a magasabb hozamú, hosszabb távú befektetések megvalósítása is a jövedelmezőség érdekében. A banki likviditás értékelése a következő szempontok szerint történik:

- megfelelő-e a likviditás forrása;
- rendelkezésre állnak-e olyan eszközök, amelyek minimális veszteség mellett azonnal készpénzzé tehetőek;
- milyen a pénzpiacokhoz és egyéb forrásokhoz való hozzáférés;
- milyen a finanszírozási források diverzifikáltságának szintje mérlegen belül és kívül;
- milyen a rövid lejáratú források szintje;
- betétek trendje, stabilitása;
- képesek-e egyes eszközcsoportokat értékpapírosítani és eladni;
- a menedzsment képessége, hogy megfelelően felmérje, mérje, nyomkövesse és ellenőrizze a pénzügyi intézmény likviditási pozícióját.

A piaci kockázatokkal szembeni érzékenység

Ezt a tényezőt 1995-től vizsgálja az elemzési módszer, eleinte csak a kamatkockázat mérésére szolgált. 1995-ben a FED arra volt kíváncsi, hogy milyen összefüggés van a mezőgazdasági hitelek visszafizetési hajlandósága és a mezőgazdasági termények áringadozása között. Ellentétben a klasszikus hányados elemzéssel – amelyen a többi értékelési szempont alapul, és amely vizsgálathoz az adatok az auditált pénzügyi beszámolókból származnak – ennél a szempontnál különböző jövőbeli ár és árfolyam scénáriókat vizsgáltak és modellezték hatásukat. Ugyanakkor 1996-ban a kamatkockázatot úgy definiálták, mint a bank pénzügyi kondícióinak kedvezőtlen változása a kamatok változása miatt. A bank piaci kockázatokkal szembeni érzékenységét a következő szempontok szerint értékelik:

- a pénzügyi nettó eredményének vagy értékének érzékenysége a kamatlábak változásaival szemben;
- a pénzügyi kereskedelmi portfóliójának illetve devizakészletének volumene,
- összetétele, stabilitása
- az eredmény, illetve a tőke stabilitása, a kereskedelmi portfólió, illetve az értékpapírok piaci értékelésével kapcsolatban;
- a menedzsment képessége, hogy felismerje, mérje, nyomon kövesse és ellenőrizze a kamat- az ár- és a devizakockázatot, ahol alkalmazható és meghatározó jelentőségű.

A CAMELS módszer nem nyújtott segítséget a 2008-as válság korai felismerésének elősegítésére. A bankcsődök és az ezt követő válság után, 2009-ben, a FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation) bejelentette, hogy jelentősen bővíti az előretekintő megközelítést a vizsgálataiban. Ugyanakkor az egyéb felügyelő hatóságok stressz tesztekkel kezdtek alkalmazni a nagybankokra, amelyek eredményeit nyilvánosságra hozták. Stressz teszt alatt olyan scénáriókat értünk, amelyek azt vizsgálják, hogy bizonyos kedvezőtlen események bekövetkezése esetén, hogyan változna a bank veszteségszintje illetve tőkekövetelményének minimumszintje (Madár, 2010).

Az elemzés célja

Arra keresem a választ a CAMELS módszer alkalmazásával, hogy a magyar bankrendszer stabilitása, válságtűrő képessége hogyan alakult az elmúlt időszakban. Ezt a módszert egy-egy hitelintézet vizsgálatára használták eddig, ebben az elemzésben a magyar bankrendszer egészét vizsgálom, egyben tesztelve, hogy a módszer mennyire alkalmas a bankrendszer egészének elemzésére.

Adatbázis

Az adatok forrása a magyar bankszektor összevont, konszolidált bankmérlege, amely megtalálható a Magyar Nemzeti Bank honlapján, a Felügyelet statisztikái között. A vizsgált adatbázis a bankok és a szakosított pénzügyi intézetek adatait tartalmazza, nem tartalmazza az MFB, az Eximbank, a takarékszövetkezetek valamint a fióktelepek adatait. Ugyanakkor szeretném felhívni a figyelmet az adatbázis korlátaira. Van jó néhány olyan vizsgálati szempont, amely nem értékelhető csak a mérlegbeszámoló adatai alapján, így a levont következtetések ilyen korlátok között értelmezendők.

Módszertan

A CAMELS módszer használatát azért választottam, mert a hat paraméter használata feltérképezi a bankrendszer teljes működését.

Adatelemzés

Ebben a részben mutatom be az egyes szempontok elemzéséhez szükséges hányadosokat, valamint a hányadosok értékeit a magyar bankrendszerre vonatkoztatva. A vizsgált időszakot úgy választottam meg, hogy látható legyen belőle egy válság előtti év adatai (2007) valamint a rendelkezésre álló három utolsó év adatai (2011-2013).

Tőke megfelelés

A bázeli irányelveknek megfelelően a tőke megfelelési mutató értéke a 8%-os értéket kell, hogy elérje. Ezt a hányadost használják a betétesek védelme, valamint a pénzügyi rendszer stabilitásának vizsgálata céljából szerte a világon.

Tőke megfelelési mutató

= Szavatoló tőke / Kockázatokkal súlyozott mérlegfőösszeg

A klasszikus tőke megfelelési mutatón kívül a következő hányadosokkal értékelem a magyar bankrendszert:

Tőkeakkumuláció = Mérleg szerinti eredmény / Saját tőke

Tőkeáttétel = Saját tőke / Mérlegfőösszeg

1. Táblázat. A tőke megfeleléshez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

<i>Mutató megnevezése</i>	<i>2007</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>
Tőke megfelelési mutató	11,6%	15,3%	19,0%	21,0%
Tőkeakkumuláció	10,9%	-10,4%	-6,7%	-3,2%
Tőkeáttétel	8,5%	8,8%	9,4%	10,5%

Forrás: saját számítás

Az adatok ismeretében a következő megállapítások tehetők: a magyar bankrendszer 2007-ben is teljesítette a kívánt tőke megfelelést (8%), és a válság vizsgált három évében - a veszteségek ellenére - a mutató értéke jelentősen tovább növekedett. A jelentős növekedés annak tudható be, hogy a szavatoló tőke évről évre növekedett az anyavállalati tőkeemelések következtében, ugyanakkor részben a tevékenység zsugorodása miatt, részben a kockázatok növekedése következtében a kockázatokkal súlyozott mérlegfőösszeg évről évre csökkent.

A tőkeakkumuláció egyik fontos forrása a belső tőke képződés, melynek során a tulajdonosok visszaforgatják a bankban képződött nyereséget. Ennek nyomán növekszik a bankok sokkellenálló képessége valamint hitelezési lehetősége. Fontos azonban az is, hogy az így megképzett tőkét a bankok fenntartható hitelezésre fordítsák. A válság előtti, 2007-es évben a magyar bankrendszer a saját tőkéjének közel 11%-át mérleg szerinti eredményként realizálta, ezzel jelentős tőkeakkumulációt hajtott végre. A válság éveiben azonban a negatív mérleg szerinti eredmény következtében sajnos a tőkeakkumuláció is negatív.

A bankrendszer tőkeáttétele, vagyis saját tőkével való ellátottsága stabil és növekvő tendenciát mutat a jelentős anyavállalati tőkeemelések következtében.

Összességében a bankszektor tőke megfelelése magas szintű, stabil, válságok idején magas sokkellenállási képességgel rendelkező bankrendszerről beszélhetünk.

Eszközminőség

Az eszközminőség vizsgálatához az alábbi hányadosokat vizsgáltam:

$$\text{Minősített hitelarány} = \text{Minősített hitelek} / \text{Összes hitel}$$

Portfólióromlás

$$= (\text{Elszámolt értékvesztés} - \text{Visszaírt értékvesztés}) / \text{Összes hitel}$$

$$\text{Leírtsági mutató} = \text{Rossz hitel} / \text{Minősített hitel}$$

$$\text{Minősített eszközarány} = \text{Minősített kinnlevőség} / \text{Összes eszköz}$$

2. Táblázat. Az eszközminőséghez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

Mutató megnevezése	2007	2011	2012	2013
Minősített hitelarány	11,7%	38,0%	40,4%	40,8%
Portfólióromlás	0,6%	3,9%	0,85%	1,91%
Leírtsági mutató	11,5%	14,5%	16,9%	20,9%
Minősített eszközarány	7,9%	23,1%	20,5%	21,9%

Forrás: saját számítás

A válság előtti hitelexpanzió növelte a hitelkockázatot is a bankrendszerben, ami a válság kirobbanásával a felszínre került. A válságot követően a makrogazdasági folyamatok romlásával párhuzamosan jelentősen nőtt az ügyfelek hitelkockázata, ami a nem-teljesítő hitelek arányának megugrását eredményezte.

A fenti táblázat minden sora azt példázza, hogy a válság időszaka alatt az eszközök (kihelyezett hitelek) minősége jelentős negatív változásokon ment át. Az első mutató a minősített hitelek aránya az összes hitelen belül. Míg a válság előtt a hiteleknek csak a 11,7%-ánál mutatkozott törlesztési probléma és a hitelek többi része problémamentes volt, ez az arány 2012-ben és 2013-ban már meghaladta a 40%-ot. A rossz hitelek aránya is folyamatosan növekedett a vizsgált időszakban, 2013-ban már meghaladta a 20%-ot. Drasztikus volt a minősített eszközarány romlása is a válság előtti időszakhoz képest.

Összességében az eszközminőség jelentős romlása látható a válság előtti állapothoz képest.

A menedzsment értékelése

A menedzsment értékeléséhez a következő mutatószámokat vizsgáltam:

$$\text{Létszámhatékonyság1} = \text{Ügyfélhitel} / \text{Létszám}$$

$$\text{Létszámhatékonyság2} = \text{Bruttó bevétel} / \text{Létszám}$$

$$\text{Költséghatékonyság1} = \text{Működési költség} / \text{Mérlegfőösszeg}$$

$$\text{Költséghatékonyság2} = \text{Bruttó bevétel} / \text{Működési költség}$$

3. Táblázat. A menedzsment értékeléséhez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

Mutató megnevezése	2007	2011	2012	2013
Létszámhatékonyság1	512,6 m Ft	568,7 m Ft	482,2 m Ft	453,6 m Ft
Létszámhatékonyság2	66,5 m Ft	76,1 m Ft	78,1 m Ft	71,6 m Ft
Költséghatékonyság1	2,4%	2,0%	2,1%	2,0%
Költséghatékonyság2	8,7%	8,1%	9,0%	8,5%

Forrás: saját számítás

A mutatók kiszámításánál a bruttó bevétel alatt a kamat, jutalék és osztalék bevételek szerepelnek. A működési költség alatt a bérköltség, bérjárulékok és az egyéb személyi jellegű kifizetések láthatók. A bankszektor menedzsmentjének értékelése csakis az összevont mérlegadatok alapján nem könnyű feladat. A számok alapján a következők láthatók: a létszám hatékonyságot vizsgálva az egy dolgozóra jutó kihelyezett hitel nagysága a válság előtti állapothoz képest, 2011-ben még növekedést mutat, a következő két évben azonban már csökkenés következett be. A létszám ugyan csökkent a válság előtti állapothoz képest, ám a kihelyezett hitelek állománya ennél jóval nagyobb mértékű csökkenést mutat. Ugyanakkor a fajlagos bevétel nagysága a válság előtti állapothoz képest növekedést mutat. A működési költségek aránya nem mutat jelentős változást a vizsgált időszakban, valamint a bruttó bevétel és a működési költség aránya is végig 8-9% körüli.

Összességében a menedzsment megfelelően működteti a bankrendszert, a hitelezésben bekövetkezett negatív tendenciák részben a kedvezőtlen makrogazdasági változásoknak, a hitelkereslet csökkenésének tudhatók be. A bevételek növelésével a menedzsment próbálja az elszenvedett veszteségeket csökkenteni.

Jövedelmezőség

A magyar bankszektor jövedelmezőségének értékeléséhez a következő mutatószámokat vizsgálom:

$$ROE = \text{Adózott eredmény} / \text{Saját tőke}$$

$$ROA = \text{Szokásos tevékenység eredménye} / \text{Összes eszköz}$$

$$\text{Kamatmarge} = \text{Kamatkülönbözet} / \text{Hitelkamat bevétel}$$

4. Táblázat. A jövedelmezőség értékeléséhez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

Mutató megnevezése	2007	2011	2012	2013
ROE	15,6%	-1,4%	-2,9%	0,8%
ROA	1,6%	-0,5%	-0,1%	0,01%
Kamatmarge	38,6%	42,0%	37,0%	45,1%

Forrás: saját számítás

Jövedelmezőség tekintetében kiemelt jelentősége van a ROE mutatónak. Ez mutatja meg a bank tulajdonosai számára a képződött nyereség nagyságát. Magyarországon ez az érték valamivel a fejlett országok hosszú távú átlaga (8-10%) felett kell, hogy legyen, az „ideális” mértéke 10-12 % (Nagy & Vonnák, 2012:5). Kifejezetten jónak minősíti cikkében *Marsi* a 14-18%-os ROE mutatót, valamint a 1,5%-os ROA mutatót, amellyel régióink három országának bankrendszere – Csehország, Lengyelország és Szlovákia – jellemezhető (Marsi, 2012). A táblázatból látható, hogy a magyar bankrendszer jövedelmezősége is kitűnőnek mondható a ROE és ROA mutatók alapján a válság előtti 2007-es évben. A válság vizsgált három évéből kettőben, 2011-ben és 2012-ben a bankrendszer egésze veszteséget mutatott ki, ezért a ROE és ROA mutatók negatív értéket vettek fel. 2013-ban – remélhetőleg a kilábalás jeleként – a mutatók már nem negatív értékűek, ám ebben az évben még csekély mértékű nyereség képződött. A harmadik mutató, a kamatmarge. A számlálójában szereplő kamatkülönbözet a kamatbevételek és kamatráfordítások különbözeteként adódik. A mutató értéke jelzi, hogy egységnyi

hitelkamat bevételre mennyi kamatmarge jut. Ebben a mutatóban semmilyen trend nem figyelhető meg a válság kapcsán, 37% és 45,1% között szóródnak az értékek.

Összességében elmondható, hogy a magyar bankrendszer még távol áll az ideális jövedelmezőségtől, de remélhetőleg a 2013-as év már a kilábalás jeleit mutatja.

Likviditás

A bankrendszer likviditásának vizsgálatához a következő mutatókat választottam:

$$\text{Likviditás1} = \text{Pénzeszközök} / \text{Mérlegfőösszeg}$$

$$\text{Likviditás2} = \text{Pénzeszközök} + \text{Állampapírok} / \text{Mérlegfőösszeg}$$

$$\text{Betétfedezet} = \text{Kihelyezett hitel} / \text{Ügyfélbetét}$$

5. Táblázat A likviditás értékeléséhez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

Mutató megnevezése	2007	2011	2012	2013
Likviditás1	3,24%	2,1%	2,9%	2,4%
Likviditás2	17,4%	24,5%	31,7%	32,3%
Betétfedezet	158,4%	143,7%	118,8%	110,4%

Forrás: saját számítás

A globális pénzügyi válság kitörése után számos banknak okozott problémát a szükséges likviditás fenntartása, mert a bankközi piacok forrásai elapadtak. A válság előtt a likviditási kockázatra kevés figyelem helyeződött. A válság során többször is kialakult likviditási feszültség a bankrendszerben. Tanulásgként a bázeli hatóságok szigorodó likviditási (és tőke) követelményeket írtak elő, amelynek bevezetése folyamatban van. A banki rövidtávú likviditás mérésére bevezették a likviditás fedezeti mutatót (LCR), valamint a hosszabb időszak vizsgálatára alkalmas NSFR mutatót (Csikós & Szomorjai, 2014). A rendelkezésre álló mérlegadatokból az említett mutatószámok nem vizsgálhatók, ezért a fenti három mutatószámmal mérem a magyar bankrendszer likviditási jellemzőit. A Likviditás1 mutató a leglikvidebb eszköz, a pénzeszközök arányát vizsgálja. Az állampapírok is könnyen pénzzé tehető eszközök, a második mutatóban a pénzeszközök mellett ezek is szerepelnek. Az állampapír állomány meghatározásánál azzal a kényszerű feltételezéssel éltem, hogy a bankok portfóliójában levő forgatási célú és befektetési célú értékpapírok teljes állománya állampapír. A betétfedezeti mutató optimális mértéke 100% körüli érték (Nagy & Vonnák, 2012:5), de a 110-120%-os érték is megfelelőnek számít.

Megvizsgálva az adatokat, az látható, hogy a Likviditás1 mutató, amely a készpénzlikviditást mutatja, a válság éveiben alacsonyabb szinten állt, mint a válság kirobbanása előtti 2007-es évben. Ezzel szemben a Likviditás2 a válság éveiben dinamikus növekedést mutat, és az értékei jóval magasabbak, mint a 2007-es évben. Ennek oka, hogy a bankok állampapír befektetéseiket megnövelték. Szabad forrásaikat (amelyeket a magas kockázat miatt nem hitelnyújtásra fordítottak) biztonságos állampapírba fektették. A Betétfedezeti mutató is jól illusztrálja a hitelezési aktivitás csökkenését. A 2007-es érték igen aktív (agresszív) hitel kihelyezési politikát mutat, ami drasztikusan lecsökkent a válság éveiben.

Összességében az látható a bankrendszer likviditási területén, hogy a készpénz likviditás alacsonyabb szintre állt be a válság előtti állapothoz képest, ám a gyorsan készpénzzé tehető – és kamatozó – állampapírokkal együtt nézve a likviditási mutató értéke jelentősen nőtt. Ezt pozitív tendenciaként értékelhető, hiszen csökkent a

kamatjövédelmet nem termelő likviditás és nőtt a jövédelmet is képző likviditás. Jelentősen változott a hitel/betét arány is, ami szintén pozitív változás. A 2013-as érték ideális értéknek mondható.

Piaci kockázatokkal szembeni érzékenység

A banknál megjelenő piaci kockázat három formában jelentkezhét: kamatkockázat, árfolyamkockázat, árkockázat merülhet fel a bank eszközeinél.

A piaci kockázatokkal szembeni érzékenység vizsgálatához a következő mutatókat választottam:

Kamatkockázat = Fix kamatozású eszközök / Fix kamatozású források

Árfolyam kockázat = Devizahitel / Devizabetét

Árkockázat = Részesedés + részvénybefektetés / Mérlegfőösszeg

6. Táblázat. A piaci kockázatokkal szembeni érzékenység értékeléséhez kapcsolódó mutatók értéke a magyar bankszektorban 2007-ben és 2011-2013 között

<i>Mutató megnevezése</i>	<i>2007</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>
Kamatkockázat	141,9%	198,9%	188,8%	212,1%
Árfolyamkockázat	402,1%	435,7%	312,1%	308,4%
Árkockázat	2,3%	2,5%	2,8%	2,8%

Forrás: saját számítás

A kamatkockázat kiszámításához az összevont bankmérlegből a következő elemeket vettem fix kamatozású eszközöknek: Pénztár és elszámolási számlák, Befektetési célú értékpapírok, Vagyon érdekeltségek, Aktív kamatelhatárolások, Egyéb aktív elszámolások és eszközök. A fix kamatozású források a következők: Hátrasorolt vagyon kötelezettségek, Céltartalék, Saját tőke.

A kamatkockázat mutatójából az látható, hogy a magyar bankrendszerben jóval magasabb a fix kamatozású eszközök nagysága, mint a fix kamatozású forrásoké. Tehát a fix kamatozású eszközöket (kihelyezett hiteleket) változó kamatozású forrásokkal (betétekkel) finanszírozzák. Ez a stratégia, növekvő kamatkörnyezetben nagy veszteség kockázatát hordozza magában. A vizsgált időszakban azonban a kamatok csökkenő tendenciát mutattak, és ez a bankok számára nyereség elérését tette lehetővé. A vizsgált időszakban a mutató értéke növekedést mutat, 2013-ban már több mint kétszerese a fix kamatozású eszközök nagysága, mint a fix kamatozású forrásoké. Az árfolyamkockázat mutatójából látható, hogy háromszor, négyszer annyi volt a devizahitel állománya, mint a devizabetétek nagysága. A devizahitel expanzióra nem volt elég belföldi devizaforrás, így a finanszírozási kockázat magas szintje látható az értékekből. Mindezek következtében megnőtt a ráutaltság a külföldi valamint egyéb piaci devizaforrásokra. A közvetlen finanszírozás mellett megugrott a szintetikus - forintbetétek és FX swap ügyletek által történő - finanszírozás. 2012-től kezdve a devizahitelek állománya jelentős csökkenésnek indult, 2015-ben pedig, a forintosítással a devizahitel nagyságrendileg kisebb állományú lesz. A befektetéshez kapcsolódó árkockázat nem jelenthet nagy gondot a bankoknak, hiszen látható, hogy a befektetések nagysága nem számottevő. Összességében a piaci kockázatok közül a kamatkockázat és az árfolyamkockázat jelentősebb nagyságú a magyar bankrendszerben, amely kockázatok csökkentésére a bankok, és a szabályozó hatóságok erőfeszítéseket tesznek.

Összefoglalás

Magyarországon a bankrendszer prociklikusan viselkedett. A válságot megelőzően túlzott kockázatot vállalt, ami a pénzügyi rendszer sérülékenységéhez vezetett. A válságban a bankrendszer meggyengült, funkcióját gyakran csak korlátozott mértékben volt képes ellátni. A bankoknál jelentős veszteségek keletkeztek, és hitelezési aktivitásuk jelentősen lecsökkent. Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy a magyar bankrendszer működése hogyan értékelhető hat fontos vizsgálati szempont szerint. Az elemzett mutatók alapján elmondható, hogy Magyarországon tökeerős a bankrendszer, a tőkeellátottsága alapján az várható, hogy a makrogazdasági körülmények kedvezőtlen változása esetén is megőrzi működőképességét, és folytatni tudja tevékenységét. Ugyanakkor a bankrendszer eszközminősége sokat romlott a válság kirobbanása után. Jelentősen nőtt a minősített hitelek állománya és a nem teljesítő hitelek nagysága is megugrott. A felvállalt hitelkockázat nagy terheket ró a bankrendszerre a képzendő értékvesztésen keresztül. A bankrendszer legkritikusabb pontjának a kihelyezett hitelek kockázatosága és nem teljesítése mondható. Mindemellett a menedzsment megfelelően végzi a feladatát a kiszámolt mutatók értékei alapján, a legfontosabb feladatnak a hitelkínálat növelése mutatkozik. Ugyanakkor a bank érdekében cselekedve a fajlagos bruttó bevételeket növelni tudta a menedzsment. Az eszközminőség mellett a másik kritikus pont a bankrendszer jövedelmezősége. 2011-ben és 2012-ben veszteséges volt a bankrendszer, ám 2013-ban már remélhetőleg a kilábalás jelei mutatkoznak a jövedelmezőség területén. A válság ráirányította a figyelmet a likviditás fontosságára. A magyar bankrendszerben olyan átrendeződés figyelhető meg, hogy a likvid állampapírok aránya növekedett, a készpénz likviditás pedig csökkent. Ez pozitív átrendeződést jelent, hiszen az állampapír kamata növeli a bank jövedelmezőségét. A piaci kockázatok közül a kamatkockázat és az árfolyamkockázat jelentős. A jelenlegi kamatkörnyezetben, csökkenő kamatok mellett a kamatkockázat nyereséget termelhet a bankoknak. A devizahitelek mögé szükséges devizaforrások biztosítása jelentős árfolyamkockázatot rejthet magában.

Irodalomjegyzék

- Almássy Dóra, Kántor Béla, Musinszki Zoltán, Pál Tibor, & Verebélyi Linda (2006). Hitelintézeti számvitel. In *Számviteli rendszerek* (pp. 174-210). Budapest: Economix.
- CSIKÓS György Dávid, & SZOMORJAI Péter (2014). *Hamarosan életbe lépnek Bázel III. likviditási előírások*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank.
- GÁL Erzsébet (2010). *Az önkormányzatok adós- és követelésminősítésének elméleti és gyakorlati problémái*. [Ph.D. értekezés.] Miskolc: Miskolci Egyetem.
- LOPEZ, Jose A. (1999). Using CAMELS ratings to monitor bank conditions. Federal Reserve Bank of San Francisco. FRBSF Economic Letter, (19), June 11.
<http://www.frbsf.org/econsrch/wklyltr/wklyltr99/el99'19.html> [2013.02.15.]
- MADÁR István (2010). Stresszteszttek használata anticiklikus tőkeszükséglet meghatározására. *Hitelintézeti Szemle*, 9 (5), 431-444.
- MARSI Erika (2012). A magyar bankrendszer teljesítményének értékelése a közép-kelet-európai bankrendszerek tükrében. *Hitelintézeti Szemle*, 11 (6), 516-530.
- NAGY Márton, & VONNÁK Balázs (2012). *Egy jól működő bankrendszer tíz ismérve*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank.